

مبانی فقهی نهادینه سازی شعائر دینی

مطالعه موردی حجاب در جمهوری اسلامی ایران

تأیید

مهران میاهنگ

www.ketab.ir

انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com
فروشگاه اینترنتی:
www.ketabesadiq.ir

دانشگاه امام صادق

مبانی فقهی نهادینه سازی مائت دیدگاه مطالعه موردی حجاب در جمهوری اسلامی ایران ■ تألیف: مهراڻ شهابنگ
ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) ■ چاپ اول: ۱۳۹۵ ■ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
چاپ و صحافی: مهراڻ شهابنگ و صحافی برتر ■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۳۷۵-۴

قیمت: ۱۲۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: شهابنگ، مهراڻ، ۱۳۹۵-۱۴۰۰
عنوان و نام پدیدآور: مبانی فقهی نهادینه سازی مائت دیدگاه - مبانی فقهی: مطالعه موردی
حجاب در جمهوری اسلامی ایران / تألیف مهراڻ شهابنگ
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری: ۲۵۲ ص.
فروسته: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)؛ ۵۹۲ صفحه و الکترونیک
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۳۷۵-۴
موضوع: حجاب - جنبه‌های مذهبی - اسلام
موضوع: حجاب - ایران
موضوع: امر به معروف و نهی از منکر
شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ م ۲ / ۲۵۲ ش / ۱۷ / ۳۳۰ BP
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۶۳۶
شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۰۹۹۱۸

فهرست مطالب

۱۱	سخن ناشر
۱۳	مقدمه
۱۷	فصل ۱. کلیات
۱۷	مقدمه
۱۹	۱-۱. ضرورت مطالعه در خصوص حجاب
۲۰	۲-۱. پیشینه مطالعات و تحقیقات
۲۰	۳-۱. سازماندهی مطالب در فصول
۲۱	۴-۱. چارچوب برخی مفاهیم مطالعاتی حجاب
۲۱	الف) نهادینه‌سازی
۲۲	ب) امر به معروف و نهی از منکر
۲۲	ج) حکومت دینی
۲۳	د) شعائر دینی
۲۳	هـ) حجاب
۲۵	فصل ۲. نقش ادیان توحیدی در زندگی بشر
۲۵	مقدمه
۲۶	۱-۲. خاستگاه ادیان
۲۶	۱-۱-۲. خاستگاه ادیان در تفکر مادی

۳۲ ۲-۱-۲. خاستگاه ادیان در تفکر توحیدی
۴۳ ۲-۲. رسالت ادیان
۴۳ ۱-۲-۲. رسالت ادیان در تفکر مادی
۴۴ ۲-۲-۲. رسالت ادیان در دیدگاه توحیدی
۵۰ ۳-۲-۲. رسالت جهانی دین اسلام
۵۳ جمع‌بندی
۵۵ فصل ۳. امر به معروف و نهی از منکر، ترجمان دینی نهادینه‌سازی
۵۵ مقدمه
۵۵ ۱-۳. نهاد - نهادینه‌سازی
۵۵ ۱-۳. تعریف نهاد
۵۶ ۲-۱-۳. ویژگی‌های نهاد
۵۷ ۳-۱-۳. تعریف نهادینه‌سازی
۵۹ ۴-۱-۳. ویژگی‌های الگوهای نهادینه شده
۵۹ ۲-۳. امر به معروف و نهی از منکر، نهادینه‌سازی در زبان دین
۶۰ ۳-۳. جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در کتاب و سنت
۷۰ ۴-۳. شرایط امر به معروف و نهی از منکر
۷۱ ۱-۴-۳. آگاهی آمر و ناهی از معروف و منکر
۷۴ ۲-۴-۳. احتمال تأثیر
۷۶ ۳-۴-۳. استمرار بر گناه
۷۶ ۴-۴-۳. عدم وجود مفسده
۷۹ ۵-۳. مراتب امر به معروف و نهی از منکر
۷۹ ۱-۵-۳. مراتب سه‌گانه امر به معروف و نهی از منکر
۷۹ ۲-۵-۳. اشتراط اذن امام در مرتبه اقدام عملی
۸۳ ۳-۵-۳. جایگاه فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده در مراتب امر به معروف و نهی از منکر
۸۴ ۶-۳. تفاوت امر به معروف و نهی از منکر با تجسس
۸۵ ۷-۳. سخنی در زمینه معروف و منکر
۸۷ ۸-۳. نقش امر به معروف و نهی از منکر در نهادینه‌سازی الگوهای دینی
۹۱ جمع‌بندی

فصل ۴. امر به معروف و نهی از منکر و حکومت اسلامی.....	۹۵
مقدمه.....	۹۵
۴-۱. حکومت اسلامی، کارآمدترین ابزار گسترش امر به معروف و نهی از منکر در سطح جامعه.....	۹۵
۴-۱-۱. نقش حکومت در زمینه ترویج امر به معروف و نهی از منکر.....	۹۸
الف) فراهم‌سازی زمینه‌های احتمال تأثیر.....	۹۸
ب) انجام امر به معروف و نهی از منکر در مقیاس‌های وسیع.....	۹۹
ج) برطرف ساختن زمینه‌های ایجاد مفسده.....	۹۹
د) بزرگ‌وارانه اجرای مراتب عملی امر به معروف و نهی از منکر در جامعه.....	۱۰۰
۴-۲. جایگاه حکام حکومتی و دایره نفوذ آنها.....	۱۰۱
۴-۳. جایگاه سیاست در احکام شرعی.....	۱۰۶
۴-۳-۱. قیاس.....	۱۰۶
الف) تعریف قیاس.....	۱۰۶
ب) قیاس در فقه شیعه.....	۱۰۷
۴-۳-۲. استحسان.....	۱۰۸
الف) تعریف استحسان.....	۱۰۸
ب) استحسان در فقه شیعه.....	۱۰۹
۴-۳-۳. استصلاح (مصلح مرسله).....	۱۱۰
الف) تعریف استصلاح.....	۱۱۰
ب) استصلاح در نزد فقهای شیعه و اهل سنت.....	۱۱۰
۴-۳-۴. جایگاه مصلحت در فقه امامیه.....	۱۱۱
۴-۴. برخی از ابزارهای حکومت اسلامی در راستای نهادینه‌سازی.....	۱۱۸
۴-۴-۱. مدیریت.....	۱۱۹
الف) تعریف مدیریت.....	۱۱۹
ب) نقش مدیریت در نهادینه‌سازی الگوهای دینی.....	۱۲۰
۴-۴-۲. تبلیغ.....	۱۲۱
الف) تعریف تبلیغ.....	۱۲۱
ب) تبلیغ اسلامی.....	۱۲۲

- ۱۲۳.....ج) برخی از ویژگی‌های تبلیغ اسلامی
- ۱۲۵.....د) نقش تبلیغ در نهادینه‌سازی شعائر دینی
- ۱۲۶.....۴-۳. قانون
- ۱۲۶.....الف) تعریف قانون
- ۱۲۷.....ب) نقش قانون در نهادینه‌سازی شعائر دینی
- ۱۲۹.....۴-۴. فرهنگ
- ۱۲۹.....الف) تعریف فرهنگ
- ۱۳۱.....ب) نقش فرهنگ در نهادینه‌سازی شعائر دینی
- ۱۳۶.....ج) نقش رسانه در نهادینه‌سازی شعائر دینی
- ۱۳۳.....۴-۴. رسانه
- ۱۳۳.....الف) تعریف رسانه
- ۱۳۴.....ب) ویژگی‌های رسانه
- ۱۳۸.....۴-۶. هنر
- ۱۳۸.....الف) تعریف هنر
- ۱۴۰.....ب) نقش هنر در نهادینه‌سازی شعائر دینی
- ۱۴۱.....۵-۴. بررسی جایگاه نهاد حِسبه در حکومت‌های اسلامی
- ۱۴۱.....۴-۵.۱. معنای لغوی حِسبه
- ۱۴۲.....۴-۵.۲. اداره حِسبه
- ۱۴۵.....۴-۵.۳. شرایط محتسب
- ۱۴۶.....۴-۵.۴. تفاوت میان محتسب و متطوع
- ۱۴۸.....۴-۵.۵. حِسبه و قضا
- ۱۵۰.....۴-۵.۶. عرصه‌های احتساب در حکومت‌های اسلامی
- ۱۵۰.....جمع‌بندی
- ۱۵۳.....فصل ۵. مطالعه موردی حجاب در جمهوری اسلامی ایران
- ۱۵۳.....مقدمه
- ۱۵۳.....۱-۵. حجاب
- ۱۵۳.....۱-۱-۵. معنای لغوی حجاب
- ۱۵۵.....۱-۲-۵. مفهوم اصطلاحی حجاب

- ۱-۳-۵. حجاب حکمی تأسیسی یا امضایی؟ ۱۵۶
- ۲-۵. ازدواج و خانواده در اسلام ۱۶۰
- ۱-۲-۵. حجاب و خانواده ۱۶۲
- ۳-۵. سیره عملی پیامبر ﷺ و امیرالمؤمنین علیه السلام در زمینه پیاده‌سازی حجاب در سطح جامعه در زمان حکومت بر مسلمانان ۱۶۳
- ۴-۵. بررسی مبانی فقهی اجباری نمودن حجاب در جامعه ۱۷۰
- ۱-۴-۵. ادله قائلین به اجباری بودن حجاب و نقد آن‌ها ۱۷۱
- الف) سیره عقلا ۱۷۱
- ب) سیره نهر از منکر ۱۷۲
- ج) ادله وارد شده در موارد خاص تعزیرات ۱۷۵
- ۵-۵. انقلاب اسلامی و مسأله حجاب ۱۷۶
- ۱-۵-۵. تاریخچه کشف حجاب در ایران ۱۷۶
- ۲-۵-۵. حجاب در دوران سلطنت محمدرضا پهلوی ۱۸۶
- ۳-۵-۵. انقلاب اسلامی و حجاب ۱۹۱
- ۴-۵-۵. مقررات و ضوابط مصوبه کشف حجاب در ایران در زمینه اجباری بودن حجاب ۱۹۵
- الف) ماده ۱۸ قانون بازسازی نیروی انسانی - وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت مصوب پنجم مهر ۱۳۶۰ ۱۹۶
- ب) ماده ۱۰۲ قانون مجازات اسلامی ۱۹۷
- ج) ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۲ خرداد ماه ۱۳۷۰ ۱۹۷
- د) ماده ۸ قانون هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۹ خرداد ۱۳۶۲ ۱۹۸
- ه) ماده ۷ قانون مقررات انتظامی هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور ۱۹۹
- و) بخشنامه لزوم حفظ ظواهر شرعی در محیط کار قوه قضائیه مورخ ۲۵ آذرماه ۱۳۶۸ ۲۰۰
- ز) بخشنامه تسریع در رسیدگی به پرونده‌های عوامل ترویج فساد و بدحجابی مورخ ۲۰ اردیبهشت ماه ۱۳۶۹ ۲۰۰

ح) اصول و مبانی روش‌های اجرایی گسترش فرهنگ عفاف مصوب	
۱۴ بهمن ۱۳۷۶.....	۲۰۱
ط) مقررات مربوط به پوشش و حجاب در صدا و سیما جمهوری	
اسلامی ایران.....	۲۰۴
۵-۵. نهاده‌سازی حجاب در جمهوری اسلامی ایران.....	۲۰۵
الف) عملکرد جمهوری اسلامی در زمینه به کار بردن ابزار مدیریتی	
.....	۲۰۸
ب) عملکرد جمهوری اسلامی در زمینه به کار بردن ابزار تبلیغی	
.....	۲۱۱
ج) عملکرد جمهوری اسلامی در زمینه به کار بردن ابزار قانونی	
.....	۲۱۳
د) عملکرد جمهوری اسلامی در زمینه به کار بردن ابزار فرهنگ	
.....	۲۱۷
ه) عملکرد جمهوری اسلامی در زمینه به کار بردن رسانه‌ای	
.....	۲۱۹
و) عملکرد جمهوری اسلامی در زمینه به کار بردن ابزار هنری	
.....	۲۲۳
جمع‌بندی	۲۲۴
نتیجه‌گیری و پیشنهادها	۲۲۷
نتیجه‌گیری	۲۲۷
پیشنهادها	۲۳۱
منابع و مأخذ	۲۳۳
نمایه	۲۴۵

مقدمه

با بعثت رسول گرامی اسلام (ﷺ) از سوی حضرت حق تعالی و معرفی اسلام به عنوان خاتم ادیان الهی در آن جدیدی در سرنوشت بشر آغاز گردید که تا به امروز ادامه یافته و همواره در طول تاریخ، با وجود پستی و بلندی‌های بی‌شماری که با آن روبرو گشته، به رشد و بالندگی خود افزوده است.

در زمینه جایگاه ادیان در زندگی انسان و کارکرد آن‌ها در زمینه مسائل بشری، نظریات مختلفی وجود دارد که هر یک از سوی به بررسی رابطه دین و انسان پرداخته‌اند. اما باید به این نکته توجه داشت که اگر نگرش ما به دین، همچون دستورالعملی کلی و جامع باشد که از سوی خالق هستی و انسان، جهت ایجاد بهترین نوع زندگی برای او فرستاده شده، سائنس جدیدی رخ می‌نمایند که تا پیش از این نگاه مورد توجه قرار نگرفته بود. از این نظر، ادیان الهی به‌طور کلی و به‌خصوص دین اسلام، نه تنها برای مسلمانان، بلکه برای زندگی آحاد بشریت، مجموعه راه‌حل‌ها و الگوهایی هستند که با به‌کارگیری آن‌ها، اثرات مثبت و سازنده‌ای در روند زندگی فرد بوجود می‌آید. از این منظر واجبات دینی تنها تکالیفی تبعیدی و بدون هدف و غایت

نیستند، بلکه هر یک با در نظر گرفتن مصالح و مفاسدی حقیقی، بخشی از الگوی صحیح و ایده‌آل زندگی انسانی را تشکیل می‌دهند.

پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری حضرت امام (ؑ) در بهمن ماه سال ۱۳۵۷، به عنوان نقطه عطفی در تاریخ ۱۴۱۰ ساله اسلام، مسائل بسیار مهمی را در زمینه رابطه عملی دین و حکومت و راهکارهای پیاده‌سازی آن، به صورت جدی مطرح ساخت و مجموعه‌ای از آراء و نظریات مختلف را در این زمینه به منصفه ظهور رسانید. از جمله این مسائل که حکومت اسلامی از ابتدا با آن مواجه گردیده و دایره نظریات مختلف درباره آن تا به امروز نیز دیده می‌شود، مسئله پیاده‌سازی و یا به تعبیر بهتر نهادینه‌سازی واجبات دینی در جامعه، چگونگی برداختن به آن از سوی حکومت، به‌عنوان نهاد رسمی برخوردار از قوه قهریه، می‌باشد.

با کمی تأمل و تفکر در مفهوم نهادینه‌سازی و نگاهی جامع به آن، درمی‌یابیم که هر حرکت و افرادی که در راستای نهادینه‌سازی هنجارها و الگوهای دینی در جامعه صورت می‌گیرد، در وجه ایجابی و سلبی آن، مصداق بارزی از امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد، و از همین روست که می‌توان امر به معروف و نهی از منکر، در همان دینی نهادینه‌سازی ارزش‌ها و شعائر دینی در جامعه به شمار آورد. بر این بررسی جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در تعالیم دینی و تعیین کننده ثغور آن، می‌تواند مبانی نهادینه‌سازی شعائر و ارزش‌های دینی در جامعه را از نظر اسلامی معرفی نماید.

در بررسی ابزارها و راهکارهایی که می‌توانند در زمینه امر به معروف و نهی از منکر و به تبع آن نهادینه‌سازی شعائر دینی نقش‌آفرینی نمایند، به حکومت، به‌عنوان یکی از کارآمدترین این ابزارها برمی‌خوریم. حکومت با اختیار داشتن ابزارهای گوناگون قانونی، فرهنگی، اجتماعی و... می‌تواند با اعمال مدیریت صحیح در زمینه امر به معروف و نهی از منکر، گام بسیار مهم و بسزایی در راستای نهادینه‌سازی الگوهای ارزشی بردارد. برخی از این

ابزارها به عنوان نمونه عبارتند از مدیریت، تبلیغ، قانون، فرهنگ، رسانه و هنر. هر یک از این موارد در جایگاه خود می‌توانند کارکرد بسزایی در راستای نهاده‌سازی الگوهای دینی ایفا نمایند که در جای خود بدان‌ها پرداخته خواهد شد.

در این کتاب تلاش شده است پس از بررسی نقش و کارکرد هر یک از این ابزارها در راستای نهاده‌سازی، به ارزیابی عملکرد جمهوری اسلامی ایران در استفاده از آن‌ها در راستای نهاده‌ساختن حجاب به عنوان یکی از شعائر اسلام پرداخته شود.

در پایان بر آن لازم می‌دانم از همیاری تمامی عزیزان و بزرگوارانی که تدوین کتاب حاضر را برای اینجانب ممکن ساختند تشکر و قدردانی نمایم. بی‌شک بیشترین حمای و همکاری را در این مسیر استاد بزرگوار حجت‌الاسلام دکتر سید رحمان داشتند که بنده را برای همیشه رهین بزرگ‌منشی و آزاداندیشی نمود. اردن عزیز دیگری که بدون حضور و مشاوره‌های سازندشان گردآوری این میسر نبود، جناب دکتر حسین بیرشک هستند که با بزرگواری و سه‌صدری مثال زدنی، در تمامی لحظات همراه بنده بودند.

همچنین از مسئولین و همکاران معاونت بررسی و انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام) از جمله دکتر اصغر افتخاری، دکتر انسا باقریان و برادر عزیز آقای رضا عبدالهی که امکان چاپ و تکثیر این کتاب را فراهم آوردند نیز کمال تشکر و قدردانی را دارم.

مهران شباهنگ

زمستان ۱۳۹۳